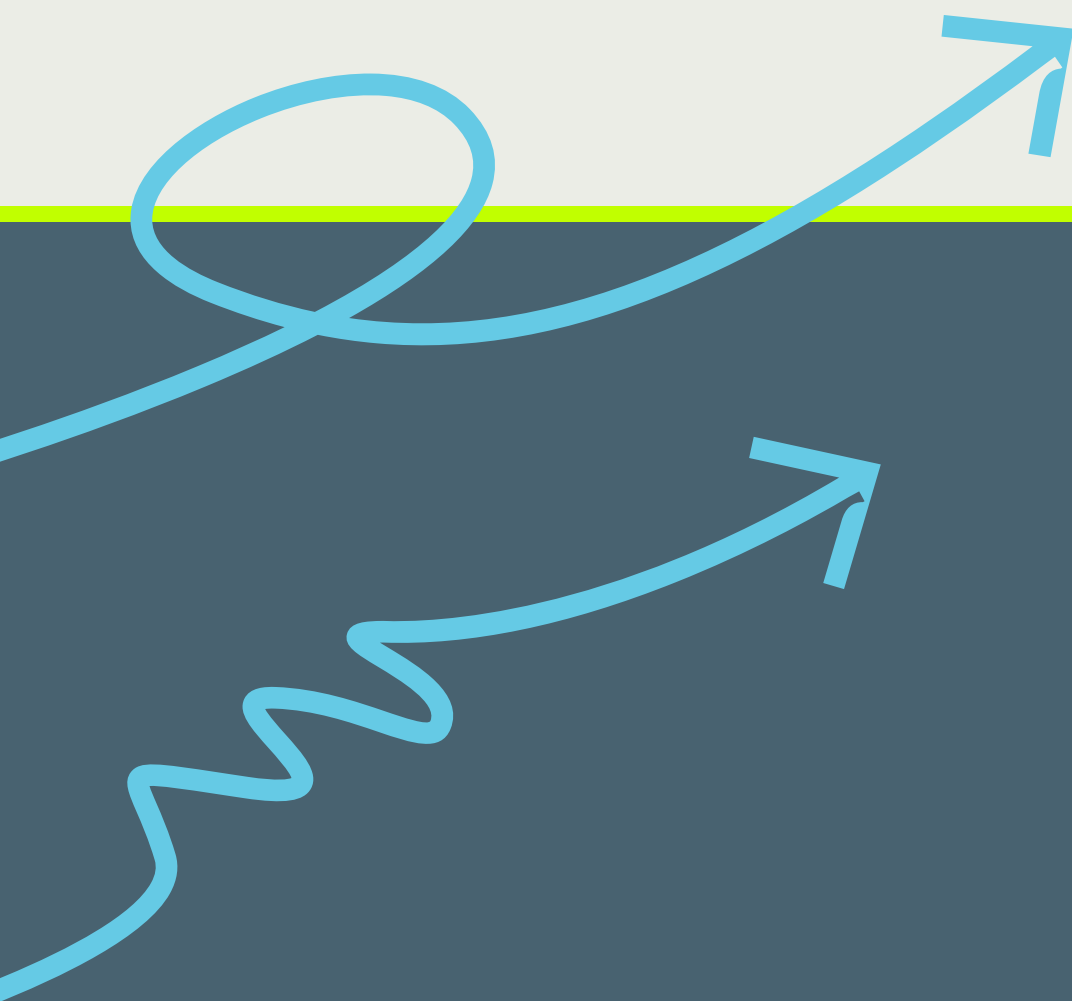

Eerste rapportage Nationaal Klimaat Platform

Richting, ruimte, rechtvaardigheid

12 april 2023

Nationaal
Klimaat
Platform

Nationaal Klimaat Platform (NKP)

Minister voor Klimaat en Energie
De heer R. Jetten

Rijnstraat 8
Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Kenmerk
IENW/BSK-2023/90222

Datum 28 maart 2023
Betreft Eerste rapportage Nationaal Klimaat Platform

Geachte heer Jetten,

Met genoegen zend ik u de eerste rapportage van het Nationaal Klimaat Platform (NKP). Deze bevat een eerste reflectie op waarnemingen uit het veld. Een afschrift van deze brief ontvangen de overige bewindslieden van de onderraad voor Klimaat en Energie (MCKE). Ik zal conform de aan u voorgestelde werkwijze deze brief met rapportage op 12 april 2023 openbaar maken. Ik zie uit naar het gesprek met u voor nadere toelichting.

In mijn eerste 100 dagen heb ik, tezamen met het NKP-team in opbouw en ondersteund door het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving, vele gesprekken gevoerd met een diversiteit aan spelers in de klimaat- en energietransitie. Ik heb hen om reactie gevraagd op de eerste plannen van het NKP, die ik per brief van 23 november 2022 met u en de leden van de MCKE al deelde. In die gesprekken heb ik met mijn team een veelheid aan indrukken opgedaan over de actuele staat van de klimaat- en energietransitie. Die vinden hun neerslag in deze eerste rapportage, die drie thema's omvat: *richting, ruimte en rechtvaardigheid*.

De rijksoverheid is verantwoordelijk voor de richting van de klimaat- en energietransitie. Het kabinet staat nu voor de opgave om met een stevig pakket aan extra maatregelen te komen om de beoogde emissiereducties te realiseren. Voor de uitvoering van stevig beleid is het belangrijk dat burgers en ondernemers snappen dat de maatregelen passen in een perspectief op een duurzamer, mooier en toekomstbestendig Nederland. Van veel kanten klinkt deze roep om een concreet perspectief. Ik ondersteun dat. Zeker jongere generaties hebben daar behoefte aan in het licht van de ernst van de klimaatcrisis. Het gestelde klimaatdoel voor Nederland in 2030 (-55/-60%) is nog niet binnen bereik. En de kans om de mondiaal afgesproken 1,5°C doel te realiseren, wordt snel kleiner. Tijd is kostbaar en uitstel is niet verantwoord. De stikstofcrisis maakt duidelijk dat uitstel leidt tot extra kosten en maatschappelijke polarisatie en de ruimte verkleint voor politiek handelen later. De klimaatcrisis vraagt van het kabinet een concreet toekomstperspectief met duidelijke doelen en een samenhangend instrumentarium, ook voorbij 2030. Met langjarig consistent beleid biedt het kabinet burgers en ondernemers duidelijkheid over de normen waaraan ze moeten gaan voldoen en de prijzen waarmee ze kunnen rekenen. Dat hebben ze nodig om zelf in actie te komen.

Stevig rijksbeleid behoort samen te gaan met ruimte voor de 'transitie van onderop'. Steeds meer burgers en ondernemers nemen zelf het voortouw in de klimaat- en energietransitie. De rijkdom aan initiatieven groeit elke dag. Velen ondernemen actie – vaak in coöperatief verband – om energie te besparen, de uitstoot van broeikasgassen te beperken of duurzame energie op te wekken. Anderen komen met innovatieve oplossingen die kritische belemmeringen in de transitie kunnen wegnemen. Deze

'transitie van onderop' is in mijn ogen onmisbaar voor een succesvolle transitie. Om die winst te verzilveren moedig ik u aan meer (experimenteer-)ruimte te bieden (bijvoorbeeld in de nieuwe Energiewet en Warmtewet) en hier meer structurele steun vanuit het Rijk te organiseren (bijvoorbeeld via een Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief). Een hechte verbinding tussen landelijke en lokale actie past bovendien in het huidige maatschappelijke klimaat waarin burgers meer gehoord en gesteund willen worden in hun bijdragen aan de aanpak van de grote opgaven.

Ik ondersteun, ten derde, de aanbeveling van de WRR om het klimaatbeleid expliciet in het teken te zetten van *klimaatrechtvaardigheid*. Dat helpt om de lasten en de lusten rechtvaardig te verdelen en de belangen van jonge en toekomstige generaties veel beter te bewaken. Er zijn diverse mogelijkheden om dat te concretiseren. Zo is het van belang om bij het komende ontwerp van het Nationaal Plan Energiesysteem evenwicht te bewaren tussen belangen van burgers en (energie-intensieve) bedrijven. Verder zie ik - zeker na de torenhoge energieprijzen in 2022 - urgentie om meer prioriteit te geven aan versnelling van de verduurzaming van (huur-)woningen, vooral van mensen met een laag inkomen. Het sociale gezicht van de transitie kan ook versterkt door essentiële maatschappelijke voorzieningen - zoals amateursportverenigingen - versneld te verduurzamen.

Ik hoop dat deze rapportage u en andere leden van het kabinet tot inspiratie strekt. Het motto van het Nationaal Klimaat Platform is 'versnellen en verbinden'. Ik en mijn team zijn zeer gemotiveerd om hier elke dag handen en voeten aan te geven.

Met vriendelijke groet,

Kees Vendrik
Voorzitter Nationaal Klimaat Platform

c.c.: bewindslieden MCKE

Richting, ruimte en rechtvaardigheid

Eerste rapportage Nationaal Klimaat Platform Utrecht, maart 2023

Verantwoording

Het Nationaal Klimaat Platform (NKP) is op 3 november 2022 van start gegaan met een mandaat van het kabinet voor 4 jaar. Het NKP komt voort uit het Klimaatakkoord-proces onder leiding van Ed Nijpels. Het motto van het NKP is 'versnellen en verbinden'. Vanuit standplaats Utrecht zal het team van het NKP dagelijks het gesprek zoeken met burgers, ondernemers en professionals in de uitvoering van de klimaat en energie-transitie over kansen en knelpunten. De bevindingen en mogelijke acties worden periodiek besproken met de minister van Klimaat en Energie en andere leden van het kabinet als daartoe aanleiding is.

In de eerste 100 dagen zijn door het team van het NKP vele gesprekken gevoerd met bedrijven, overheden, kennisinstellingen, ngo's en vele landelijke en regionale organisaties en netwerken.

KADERTEKST Beknopt overzicht gevoerde gesprekken

Sinds 3 november 2022 zijn gesprekken gevoerd met een kleine 100 organisaties, instellingen, collectieven, netwerken en individuen. Nadrukkelijk is verbinding gelegd met de bestaande gremia van het Klimaatakkoord, zoals de Uitvoeringsoverleggen, de Uitvoeringsstructuren en het Nationaal Programma RES. Versterking van elkaars werk is leidend beginsel voor het NKP. Ook met 11 bewindspersonen en vele ambtenaren van 6 departementen is overleg gestart, evenals met diverse gemeenten en provincies en hun koepelorganisaties, met de relevante Nationale Programma's (o.m. NP Lokale Warmte), het Noordzeeoverleg, de collega-voorzitters van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving, de recent benoemde voorzitter van de Wetenschappelijke Klimaatraad, de Raad van State, de Algemene Rekenkamer, de SER en de drie planbureaus. Daarnaast is gesproken met de vakbeweging en met diverse koepels van het bedrijfsleven, waaronder VNO-NCW (ook op regionaal niveau, met MKB-Nederland en MVO Nederland. Kennismakingsgesprekken zijn gevoerd met diverse brancheorganisaties zoals Energie Nederland, VEMW, NVDE, LTO en Techniek NL, evenals met enkele regionale ontwikkelingsmaatschappijen. Verder is contact gelegd met maatschappelijke organisaties waaronder de natuur- en milieubeweging en de Jonge Klimaatbeweging, met diverse energiecoöperaties en hun koepel EnergieSamen, met diverse burgerinitiatieven, de nationale Ombudsman en de participatiecoalitie. Ook met een breed palet aan experts en kennisinstellingen is een verbinding gelegd.

De focus van deze gesprekken was primair gericht op de klimaat- en energietransitie en de bijbehorende nationale opgave voor emissiereductie van broeikasgassen (-55/-60% in 2030, klimaatneutraal in 2050). De klimaatopgave is evenwel verbonden met andere opgaves in markten, regio's en wijken. In veel van de gesprekken kwam de samenhang ter sprake met het grondstoffenvraagstuk en de circulaire economie, met biodiversiteit en kwaliteit van water en bodem, met woningbouw en de ruimtelijke inrichting. De duurzame transitie is breed en diep, gaat iedereen raken en is voor tastbaar resultaat afhankelijk van randvoorwaarden als voldoende gekwalificeerd personeel, toegang tot financiering en voortvarende procedures.

Op basis van de tot nu toe gevoerde gesprekken constateer ik dat de klimaat- en energietransitie in de eerste plaats meer *richting* en perspectief nodig heeft. Er is behoefte aan een samenhangend verhaal dat de urgentie tastbaar maakt, de doelen bekrachtigt en beleidsinstrumenten zoals

beprijzing en normering en inzet van publieke middelen (subsidies/investeringen) plaatst in het brede perspectief van een sociaal-maatschappelijke transitie naar een duurzamer, mooier en toekomstbestendig Nederland. Ten tweede kan de uitvoering van dit beleid substantieel worden versterkt door *ruimte* en structurele steun te bieden aan de 'transitie van onderop'. Ik zie steeds meer burgers en ondernemers die zelf in actie komen om de uitstoot van broeikasgassen te beperken, duurzame energie op te wekken en fysieke of financiële belemmeringen voor de transitie weg te nemen. Een hechte verbinding tussen landelijk beleid en het maatschappelijk initiatief past bovendien in het huidige maatschappelijke klimaat waarin burgers gehoord en gesteund willen worden in hun bijdragen aan de aanpak van grote opgaven. Klimaatverandering is wat ons allen overkomt, de klimaat- en energietransitie is ons gezamenlijke antwoord hierop. Daarom – en ten derde – zal het klimaatbeleid explicieter in het teken moeten staan van *rechtvaardigheid*. Stevig beleid dat in samenspraak met burgers en ondernemers vorm krijgt, om zo de lasten en de lusten rechtvaardig te verdelen.

1. De transitie vraagt meer richting: stevig beleid en concreet perspectief

De boodschap van het recente IPCC in het jongste rapport 'AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023' is ronduit alarmerend. In Parijs hebben we ons voorgenomen om de aarde met niet meer dan anderhalve graad op te laten warmen. Want zo kunnen we zorgen voor een leefbare planeet voor toekomstige generaties. Om dat voor elkaar te krijgen is ieders inzet nodig, wereldwijd en op korte termijn. Want als op weg naar 2030 de route niet stevig is ingezet dan is de deur definitief dicht om die noodzakelijke ambitie van maximaal anderhalve graad te realiseren.

In Nederland zijn in 2022 grote stappen gezet in de verduurzaming van het energiesysteem, tegelijkertijd blijft de realisatie nog op veel fronten achter. Het Planbureau voor de Leefomgeving noteert in de Klimaat- en Energieverkenning (2022) voor alle sectoren een tekort aan effectief beleid wat optelt tot een aanzienlijk gat tussen het kabinetsdoel voor 2030 (-55/-60%) en de verwachte realisatie. De uitwerking van voorgenomen beleid dat nog niet in de sommen van de KEV kon worden meegenomen zal helpen, maar is niet afdoende. Daarnaast zal het kabinet tot een forse beleidsintensivering moeten besluiten om het reductiedoel in 2030 in het vizier te krijgen. Het recente IBO-rapport 'Scherpe doelen, scherpe keuzes' over aanvullend normerend en beprijsend nationaal klimaatbeleid voor 2030 en 2050 draagt additionele beleidsopties aan. Er breekt een nieuwe fase van het transitiebeleid aan, waarin het beleid dieper ingrijpt in de samenleving via vooraleerst beprijsing en normering.

Belang van systemische verandering

Vanuit diverse hoeken wordt gepleit voor systemische verandering met overheidsbeleid dat aangrijpt bij de vraagzijde. Stond het klimaatbeleid de afgelopen jaren in het teken van 'tonnen jagen', voor de komende periode is een breder perspectief nodig. De klimaat- en energietransitie is geen technocratische operatie, maar een sociaal-maatschappelijke verandering die ingrijpt op onze huidige systemen, zoals het mobiliteitssysteem, het landbouw- en voedselsysteem en het energiesysteem.

In het mobiliteitssysteem is een start gemaakt met het vervangen van benzine, diesel en kerosine door elektriciteit, biofuels en waterstof. Dit is een goede beweging die de uitstoot van broeikasgassen beperkt, maar meer is nodig in het licht van de behoefte aan schaarse duurzame elektriciteit, ruimte en grondstoffen. Een breder perspectief op het mobiliteitssysteem maakt zichtbaar dat het belangrijk is om bereikbaarheid en nabijheid van functies en voorzieningen zoals banen, boodschappen, zorg en ontspanning als uitgangspunt te nemen en van daaruit te kijken naar de meest passende modaliteit of een combinatie van modaliteiten. In een maatschappelijke consultatie voor de Mobiliteitsvisie 2050 van het ministerie I&W blijkt een grote, diverse groep belanghebbenden deze integrale aanpak te steunen (OFL-rapport 'Naar een verbindende mobiliteitsvisie', 2023). Hier liggen ook kansen op het gebied van stimuleren van gedragsverandering.

De landbouwsector lijkt momenteel gedomineerd door het stikstofvraagstuk, maar zowel de opgaven als de mogelijke oplossingen zijn breder en hangen samen: stikstof, klimaat, water, biodiversiteit, ruimtegebruik, innovatiekracht en verdienvermogen. Een breder perspectief is

nodig, ook in termen van de inzet van publiek geld, om te voorkomen dat problemen worden verschoven, in plaats van aangepakt. Zo is de eiwit-transitie in ons voedselsysteem een onmisbaar onderdeel van een integrale aanpak. En verduurzaming van het agrarisch bedrijf kan een antwoord bieden op ecologische opgaven (stikstof, water, klimaat) maar ook bijdragen aan het verdienvermogen van de sector. Dit zijn belangrijke sleutels in de ontwikkeling van een robuust toekomstperspectief voor de landbouwsector waaraan overheidsbeleid richting kan geven. Graag verwijs ik in dit verband naar het verslag van de bijeenkomst 'Boeren met Toekomst', die we op 20 februari hebben georganiseerd op verzoek van minister Adema.

De verduurzaming van de (energie-intensieve) industrie is evenzeer gebaat bij perspectief, een visie op de duurzame economie en welvaartscreatie in Nederland. Uiteindelijk zal ook de industrie onderdeel moeten kunnen zijn van een bloeiende circulaire economie waarin alle maatschappelijke opgaven recht worden gedaan. Hier is nog winst te boeken en het zal het kabinet in staat stellen gefundeerde keuzes te maken, in het bijzonder in de uitvoering van het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie.

Dat is ook onmisbaar voor de toekomst van ons energiesysteem, dat een volledige transformatie zal ondergaan. De energie-intensieve industrie heeft hoge ambities en grote plannen, maar wijst erop dat de realisatie afhankelijk is van de snelheid waarmee het duurzame energiesysteem kan worden gerealiseerd en in het bijzonder het elektriciteitsnet wordt versterkt. Netbeheerders op hun beurt geven aan dat voor investeringen in het elektriciteitsnet snel duidelijkheid moet komen over de ontwikkeling van de industriële elektriciteitsvraag. Hier moet een vicieuze cirkel worden doorbroken. Een andere ontwikkeling is de opkomst van lokale energiegemeenschappen waarin ondernemers en burgers hun duurzaam opgewekte energie onderling uitwisselen. Mensen nemen lokaal zelf actie om een bijdrage aan te leveren aan de verduurzamingsopgave en om minder afhankelijk te zijn van netbeheerders en energieleveranciers. Lokale energiegemeenschappen kunnen in beginsel het stroomnet ontlasten en zo congestie beperken. Maar de inpassing in ons energiesysteem vraagt omdenken. Het gaat hier niet alleen om een technisch en financieel vraagstuk, het gaat ook over maatschappelijk eigenaarschap van collectieve voorzieningen.

Scherpe keuzen in een langjarig consistent beleid

De klimaat- en energietransitie vraagt om stevig en consistent beleid dat de systeemverandering in gang zet die de beoogde emissiereducties in 2030 en 2050 kan realiseren. Maar ingrijpende (systeem)verandering confronteert individuele ondernemers en burgers met veel onzekerheid. Voor de uitvoering van stevig beleid is het belangrijk dat burgers en ondernemers snappen dat ingrijpende maatregelen perspectief bieden op een duurzamer, mooier en toekomstbestendig Nederland. De proteststem van burgers lijkt in de kern (ook) een roep om mee te doen. Er is behoefte aan een samenhangend verhaal dat de doelen tastbaar maakt en beleidsinstrumenten – zoals beprijzing, normering en subsidies – plaatst in een breder sociaal-maatschappelijk perspectief. De overheid kiest nu nog vaak voor een faciliterende rol in de klimaat- en energietransitie, zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde. Voor het vormgeven van ingrijpende, systemische verandering is dit niet voldoende. De klimaatcrisis vraagt van het kabinet een langjarig consistent beleid met scherpe doelen en een helder tijdspad. Stevig beleid dat in samenspraak met burgers en ondernemers vorm krijgt. Daarmee geeft het kabinet richting aan de transformatie van maatschappelijke systemen en biedt het een kader waarbinnen bedrijven, investeerders en financiële instellingen hun koers kunnen kiezen. Dit geldt zowel de opbouw van duurzame bedrijven die vaak nog opereren in markten met oude spelregels die hen benadelen, als de uitfasering van industriële activiteiten die niet passen in een duurzaam toekomstperspectief.

2. De transitie van onderop verdient meer ruimte en structurele steun

Effectief transitiebeleid is een balanceer-act tussen het geven van richting en bieden van ruimte. Richting in de vorm van stevig overheidsbeleid, met heldere kaders voor sectoraal en ruimtelijk beleid, het aanjagen van innovatie en borgen van toegang tot financiering en beschikbaarheid van voldoende en gekwalificeerde mensen. Ruimte, opdat ondernemers de transitie binnen het eigen bedrijf, hun keten en de regio kunnen realiseren en duurzame bedrijven een markt vinden met prikkels die een verdienmodel mogelijk maken. Die ruimte is ook van belang opdat maatschappelijke instellingen, burgers en hun collectieven 'van onderop' initiatief kunnen nemen

om zelf te besparen dan wel zelf energie op te wekken en hun stem kunnen laten horen in de dialoog over de transitie.

Maatschappelijk initiatief

Duurzame initiatieven van koplopers in wijken, steden en op het platteland geven de klimaat- en energietransitie een enorme impuls. De 'Lokale energiemonitor' (2022) laat zien dat Nederland ruim 700 energiecoöperaties rijk is, verspreid over het hele land. Sommige richten zich op collectieve zonne-energie, andere op wind, energiebesparing, duurzame warmte of mobiliteit of een combinatie van deze opties. Het totaal aantal collectieve energieprojecten is een veelvoud van het aantal energiecoöperaties en neemt nog steeds toe. Met een collectief windvermogen van 315,6 MW collectief en een collectief zonvermogen van 272 MWp en een groeiend aantal collectieve warmte- en besparingsprojecten is hun bijdrage aan de klimaatdoelstelling substantieel te noemen.

De coöperaties die ons land rijk is, binden mensen op verschillende manieren aan hun activiteiten: als leden, investerende deelnemers in één of meerdere productieprojecten of als klanten voor de collectieve stroominkoop. Het totale aantal actieve burgers dat deelneemt aan de energietransitie als lid van een coöperatie wordt geschat op 120 duizend, oftewel 1,5% van alle huishoudens in Nederland (Lokale Energiemonitor 2022). Daarnaast bereiken de coöperaties een veel grotere groep inwoners met collectieve inkoopacties, besparingsacties en andere activiteiten. Zo dragen deze initiatieven ertoe bij dat steeds meer burgers en ondernemers in actie komen – vaak in coöperatief verband - om de uitstoot van broeikasgassen te beperken of duurzame energie op te wekken.

Anderen komen met innovatieve oplossingen die kritische belemmeringen in de transitie kunnen wegnemen. Dat zagen we bijvoorbeeld ook in de landbouwsector bij de voorbereiding van de bijeenkomst 'Boeren met toekomst'. Het bruijt van de initiatieven om de sector te verduurzamen, denk aan telen voor biograndstoffen voor de bouw en industrie, produceren van biogas, sluiten van kringlopen en geld verdienen aan reststromen, regeneratieve landbouw, telen van plantaardige eiwitten als vervanger voor vlees, verduurzamen van de kassen en oplossingen voor de hoge grondprijzen die veel agrariërs nu als een molensteen om de nek hangt.

Deze 'transitie van onderop' kan het rijksbeleid substantieel versterken als meer ruimte en structurele steun wordt geboden vanuit het Rijk en medeoverheden. Dit was ook een conclusie in het eindadvies 'Nieuwe coalities in aardgasvrij. Van lerende overheid naar lerende maatschappij' van het OFL (2022). OFL spreekt in dit verband over empowerment en doet hiervoor drie aanbevelingen: (1) versterk kennis en kunde van bewoners, (2) stimuleer nieuwe vormen van samenwerking en samen leren en (3) geef ruim baan aan maatschappelijke initiatieven zodat deze kunnen groeien. Ook de financiële ruimte die vanaf dit jaar aan medeoverheden wordt geboden om hun uitvoeringskracht te versterken is uiterst welkom. Het wordt evenwel nog een forse kluit om hiervoor (tijdig) voldoende gekwalificeerd personeel aan te trekken. Voldoende ruimte voor maatschappelijk initiatief is ook in dat opzicht welkom, om de transitie voldoende vaart te laten behouden. Een hechte verbinding tussen landelijke en lokale actie past bovendien in het huidige maatschappelijke klimaat waarin burgers gehoord en gesteund willen worden in hun bijdragen aan de aanpak van grote opgaven.

Grenzen aan regels en mogelijkheden

Het duurt vaak nog lang voordat een bottom-up initiatief tot stand komt, gezien en gefinancierd wordt. Deze initiatieven worden vaak gedragen door vrijwilligers en er is vaak geen sprake van een groot inkomstenmodel of opschalingspotentieel. De praktijk leert dat regionaal en nationaal beleid deze transitiekracht kan maken of breken. Een belangrijke succesvoorwaarde is bijvoorbeeld het maken van subsidieregelingen voor collectieve initiatieven. Dat zou collectieve bewonersinitiatieven directe toegang tot subsidies bieden, terwijl subsidieregelingen nu vaak toegesneden zijn op individuen. Die subsidies moeten ook een langere looptijd krijgen. Om de uitdagingen aan te pakken moet er namelijk tijd en ruimte zijn om te experimenteren, te leren en te groeien.

Naast financiële ondersteuning is het wegnemen van belemmerende regelgeving essentieel. Het bieden van meer (experimenteer-)ruimte, bijvoorbeeld in de nieuwe Energiewet en Warmtewet, zou lokale uitwisseling van energie tussen burgers op wijkniveau mogelijk maken, en de uitwisseling van energie en grondstoffen tussen ondernemers op een bedrijventerrein. Ook voor de landbouwsector is belemmerende regelgeving een veel genoemd knelpunt om nieuwe initiatieven op te schalen. Daarnaast is het belangrijk dat boeren kunnen verdienen aan de maatschappelijke meerwaarde van duurzame landbouw. Tijdens de eerdergenoemde bijeenkomst 'Boeren met toekomst' zijn diverse suggesties gedaan, zoals 'true pricing', om boeren te belonen voor de volle waarde van geleverde ecosysteemdiensten, duurzame energie en biograndstoffen en voor de vermeden maatschappelijke kosten door emissiereducties van broeikasgassen en stikstof elders in de productketen.

Behouden van bestaande initiatieven

Naast ruimte voor nieuwe initiatieven van onderop, is het ook belangrijk om bestaande lokale initiatieven te behouden. Steeds vaker komen er signalen binnen over lokale initiatieven die sneuvelen omdat commerciële partijen hun rol overnemen of omdat het ze niet lukt om te professionaliseren. Hoewel het een goed teken is dat commerciële partijen steeds vaker meedoen aan de klimaat- en energietransitie, is het wel van belang dat bestaande en opkomende lokale initiatieven rond dit thema niet worden overgeslagen of door aanbestedingsregels van het terrein worden verdrongen. Veel lokale initiatieven dragen niet alleen bij aan de klimaat- en energietransitie, maar hebben ook een maatschappelijk doel of sociale spin-off die bij een commerciële partij minder aandacht zal krijgen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan minder eenzaamheid, bestrijding van armoede, etc. Door lokale initiatieven te behouden, ondersteunen en ruimte te geven, wordt dus ook 'sociale winst' geboekt.

3. De transitie is ook een sociale opgave: rechtvaardigheid

Bij het opstellen van het Klimaatakkoord (2018-2019) koerste het kabinet Rutte III op emissiereducties tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten. In gesprek met meer dan 100 stakeholders aan de klimaattafels werd deze 'tonnenjacht' ingezet. Dit uitgangspunt is ook vandaag de dag zonder meer een krachtig anker voor efficiënt en effectief transitiebeleid. Echter, dat de transitie daarnaast ook een sociale opgave is, is tot op heden onderbelicht gebleven. Hier zijn verschillende elementen aan de orde.

Met de agendering van het 'Just Transition Fund' heeft de Europese Commissie benadrukt dat iedere burger mee moet kunnen doen in de transitie naar een duurzame klimaatneutrale economie. Dit perspectief wordt internationaal breed gedeeld. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid onderzoekt in haar jongste rapport 'Rechtvaardigheid in klimaatbeleid' (2023) hoe het draagvlak voor de klimaat- en energietransitie kan worden versterkt. Zij beveelt het kabinet aan om expliciet(er) te formuleren op welke leidende principes van rechtvaardigheid het klimaatbeleid steunt. Deze aansporing verdient steun. In het maatschappelijk debat vragen burgers zich regelmatig af bij wie de verantwoordelijkheid ligt om in actie te komen, of iedereen kan 'meekomen' en of klimaatbeleid voldoende rechtvaardig is. Het draagvlak voor de transitie zal groeien, naarmate deze morele vraag scherper en overtuigender wordt beantwoord, vooraleerst door het kabinet zelf.

Klimaatrechtvaardigheid

Een beter klimaat begint namelijk niet 'bij jezelf', maar bij een heldere notie van klimaatrechtvaardigheid waarbij de gedeelde verantwoordelijkheid van openbaar bestuur, burgers en bedrijven een noodzakelijk fundament is. De transitie wint aan inspiratie en slagkracht, wanneer dat gedeelde verantwoordelijkheidsbesef op steeds meer plekken leidt tot zichtbare actie en tastbaar resultaat. Nu, 5 jaar na de start van het Klimaatakkoord, is dat gelukkig ook overal te merken. Het is van belang dat het leiderschap in politiek, bedrijfsleven en het maatschappelijke veld hier duidelijk stelling neemt.

Een voorbeeld hiervan is de gezondheidszorg, waar – hoewel de zorg geen sectorale klimaatopgave kent – veel duurzaam initiatief terrein wint. Dat het initiatief voor deze beweging uit de sector zelf komt, is ook het beste antwoord in de richting van sectoren, markten of regio's

waar nog onvoldoende actie wordt ondernomen. Dat nog niet overal medeverantwoordelijkheid wordt genomen voor het bestrijden van de klimaatcrisis, is ook, helaas, een realiteit in 2023.

Ik ondersteun de aanbeveling van de WRR om het klimaatbeleid expliciet in het teken te zetten van klimaatrechtvaardigheid, om zo de lasten en de lusten rechtvaardig te verdelen. Er zijn diverse mogelijkheden om dat te concretiseren. Zo is het van belang om bij het komende ontwerp van het Nationaal Plan Energiesysteem evenwicht te bewaren tussen belangen van burgers en (energie-intensieve) bedrijven. Verder zie ik - zeker na de torenhoge energieprijzen in 2022 - urgentie om meer prioriteit te geven aan verduurzaming van (huur-)woningen, vooral van mensen met een laag inkomen. Het sociale gezicht van de transitie kan ook versterkt door essentiële maatschappelijke voorzieningen – zoals amateursportverenigingen – versneld te verduurzamen en daarvoor een Nationaal Programma te overwegen. De torenhoge energierekening treft namelijk niet alleen burgers, maar ook meer dan 10.000 sportclubs en -accommodaties. De aandacht die de media hier de afgelopen maanden aan hebben besteed laat zien hoe belangrijk sporten en sportfaciliteiten zijn in het sociale weefsel van onze samenleving. Het kabinet zou hiermee ook de energietransitie tastbaar en zichtbaar kunnen maken voor grote en diverse groepen burgers voor wie de transitie soms ver weg lijkt.

Extra aandacht voor kwetsbare groepen

Naast de vraag naar de verantwoordelijkheid, heeft ook het vraagstuk van de verdeling van lusten en lasten van de transitie aan urgentie gewonnen. De torenhoge gasprijzen in 2022 hebben in menig huishouden en bedrijf tot grote zorgen geleid over de dreiging van een onbetaalbare energierekening. Wie al energie-neutraal woonde of zijn bedrijf of woning al ingrijpend had verduurzaamd (niet zelden met overheidssubsidie), ontsprong deze dans. Dat zijn doorgaans niet de huishoudens met de smalste beurs of kwetsbare groepen die in het recente SCP-onderzoek 'Eigentijdse ongelijkheid' (2023) als 'precariaat' omschreven worden. Eerder onderzoek van TNO 'De feiten over energiearmoede in Nederland' (2023) liet zien waar de meeste energie-armoede voorkomt. In de achterliggende jaren zijn de meeste klimaatsubsidies vooral ten goede gekomen aan midden en hogere inkomensgroepen.

Het lijkt een veilige aanname dat de gasprijzen ook de komende jaren een bron van onrust en koopkrachtverlies kunnen zijn. De recente CEP-prognoses van het Centraal Planbureau voor 2024 wijzen hier ook op (CPB, 2023). Dat zou aanleiding mogen zijn om te bezien of het beleid rond besparing en verduurzaming in de gebouwde omgeving wordt geïntensiveerd en meer gericht op deze kwetsbare groepen, opdat zij zo snel mogelijk kunnen rekenen op een veilige en beheersbare energierekening. Dat vraagt een forse extra impuls van de verduurzaming van corporatiebezit in aanvulling op de afspraken die vorig jaar zijn gemaakt met de woningbouwcorporaties. Uit onderzoek is bekend dat de huishoudens met de smalste beurs het geringste hebben bijgedragen aan de uitstoot van broeikasgassen (Ecorys, 2022). Door juist deze groepen prioriteit te geven in de transitie, wordt hun bestaansonzekerheid verminderd en wint de transitie aan sociaal profiel.

Aandacht voor MKB

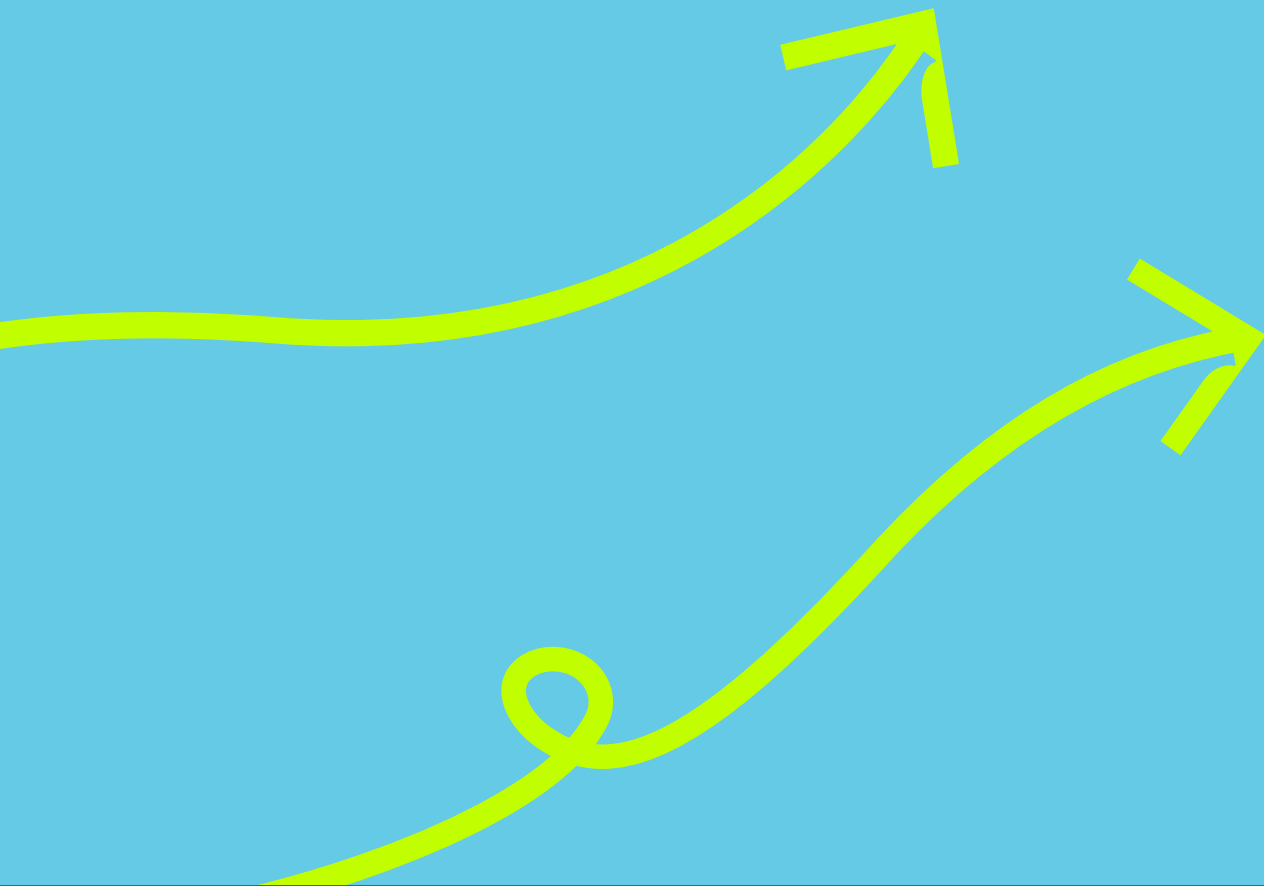
Dit geldt op vergelijkbare wijze vermoedelijk ook voor duizenden mkb'ers die niet zelden ternauwernood de energierekening in het achterliggende jaar konden voldoen. Dit raakt niet alleen de continuïteit van hun bedrijf, maar ook de aanwezigheid van winkels en voorzieningen in talloze wijken en dorpsgemeenschappen. Ook als lokale werkgever maken veel MKB-bedrijven deel uit van onze dagelijkse leefwereld en zijn ze nauw verbonden met de sociale gemeenschappen in de wijken waar ze gevestigd zijn. Ook om deze reden is het van belang dat voldoende evenwicht wordt bewaard tussen de steun die aan de internationaal opererende energie-intensieve industrie wordt verleend (maatwerkafspraken) en de ruimte en middelen die aan het MKB worden geboden om te verduurzamen. Binnen het Nationaal Klimaat Platform bereiden we een programmalijn 'Ondernemers' voor om de kansen en knelpunten scherper in beeld te krijgen.

4. Een nationaal programma Maatschappelijk Initiatief

Wat in deze rapportage wordt gesignaleerd is niet nieuw. Het bouwt voort op een boodschap die Ed Nijpels in zijn eindverslag als voorzitter van het Voortgangsoverleg al benoemde; dat van het kabinet veel politieke moed wordt verwacht om deze complexe transitie te realiseren. Zeker het

jaar 2023 is betekenisvol. De klimaatagenda van het kabinet is veelomvattend, door de uitwerking en realisatie van afgesproken en geagendeerd beleid, en vanwege de noodzaak van robuust aanvullend beleid om de 2030-doelen binnen bereik te brengen. In het bovenstaande bepleit ik een stevig beleid vanuit een duidelijk toekomstperspectief. Veel burgers en bedrijven hebben meer perspectief en houvast nodig om hun aandeel te kunnen zien en te nemen in de klimaat- en energietransitie. Het kabinet heeft hier een leidende rol en mag zich gesteund weten door talloze duurzame initiatieven van koplopers in buurt, stad en platteland. Steeds meer burgers en ondernemers nemen het voortouw in de klimaat- en energietransitie. De rijkdom aan initiatieven groeit elke dag.

Deze 'transitie van onderop' kan het rijksbeleid substantieel versterken als meer ruimte en structurele steun wordt geboden, bijvoorbeeld via een Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief. Deze rapportage biedt een aantal ingrediënten voor zo'n programma, zoals subsidie voor ondersteuning van burgerinitiatieven, experimenteerruimte in de Energie- en Warmtewet, beloning van ondernemers voor de maatschappelijke baten van duurzaam ondernemerschap, bescherming van lokale burgerinitiatieven bij de aanbesteding van collectieve energieprojecten, een royale impuls voor verduurzaming van (huur-)woningen van mensen met een laag inkomen en versnelling van de verduurzaming van essentiële maatschappelijke voorzieningen zoals amateursportverenigingen. Het NKP-team zal desgewenst bijdragen aan de nadere uitwerking van zo'n Nationaal programma Maatschappelijk Initiatief, uiteraard in dialoog met de initiatieven die ermee geholpen zouden zijn. Met als oogmerk een programma waarmee het kabinet het klimaatbeleid een meer sociaal gezicht zou geven. De klimaat- en energietransitie is immers geen technocratische operatie. Het gaat om een maatschappelijke verandering die ingrijpt in het dagelijks leven en die voor te veel burgers en ondernemers nog moeilijk grijpbaar is. Het is aan allereerst aan het kabinet om hier perspectief te bieden. Het goede nieuws is dat het kabinet zich daarbij gesteund mag weten door een rijke variëteit van maatschappelijk initiatief. Dat is een bron van nieuw maatschappelijk vertrouwen.

Nationaal Klimaat Platform

Daalsesingel 1
3511SV Utrecht
nkp.nl

@PlatformKlimaat

nationaalklimaatplatform

**Nationaal
Klimaat
Platform**